

שמלכתחילה אמירת עה"נ אינה בגדר חובה (כבהערה ב בשוה"ג הא'. וראה כע"ז בתורת חיים סופר כאן סקי"ג). ועו"ל. גם עיקר סברת הבגדי ישע"ב קצת, מ"ט נימא שבאמירתו בנוסח דהרחמן ה"ז אדעתא דחובה, ולא בגדר תחינות ובקשות דעלמא. ואכ"מ.

מילואים (ג) [שייך להערה ד]

בענין אם אפשר להפסיק באמצע מצוה שבדיבור ולהחליט שאין ברצונו לקיימה כעת בהערה – המסתעף מזה בענין סיום ברכה בנוסח "למדני חקיך"
להעיר, מהשקו"ט בי מדרשא (וכבר נתעורר בזה בשו"ת כפי אהרן אפשטיין סמ"ח. וראה בכע"ז הליכות שלמה תפלה פ"ז סי"ג. הליכות ישראל גוסטמן סמ"א בביאורים סקי"ז. ועוד – נסמנו אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תקי (כת"י). ועיי"ש), אם אפשר להפסיק באמצע אמירת ק"ש (ללא ברכותי, וכיו"ב באמירת הלל. ונפק"מ בשכח לברך על ההלל ונזכר באמצע ורוצה להתחיל עוה"פ), ולהחליט לאומרה לאח"ז, ובדעתו שמש"א ע"ע אינו עולה למצוה ואינו בגדר ק"ש. וכמה צדדים לשאלה זו – אי

רצו להוסיף עוד ברכות בברהמ"ז דאורייתא. וא"כ לדעת הט"ז סרי"ב סק"ג ואבהעו"ז שם, וכ"פ אדה"ז שם ס"ח ובסדר ברה"נ פ"ג הי"ד (ואכ"מ), שבשתי ברכות ויכול לכוללם בברכה אחת ה"ז ברכה הצריכה, ולא אמרו למעט ברכות אלא שביכול לפוטרים בברכה אחת המיוחדת לשניהם, ה"ה הכא. אבל טובא יש לחלק, בחילוקא דרבנן. אולם, עוד איכא בגווה, והוא העיקר, שברהמ"ז דאורייתא ומעין המאורע שברהמ"ז הוא דרבנן (ראה רא"ש ברכות פ"ז ס"כ. פי' הרשב"ץ ברכות מט, א), וא"כ אא"פ"ל שהיא ברכה אחת המיוחדת לשניהם. ועוד להעיר משו"ע אדה"ז ס"ט שבמזכיר קדושת היום מיד אחר בונה ירושלים ה"ז כאילו הזכיר קודם סיום בונה ירושלים שכל שלא פתח בברכה שלאחרי' לא נקרא סיום ברכה. (ולהעיר מלבוש סי' קיד ס"ו שההזכרות בברהמ"ז א"פ לאומרים בעצמן אחרי סיום ברכה ג' ללא ברכה מיוחדת, כבהזכרות שבתפלה (מוריד הגשם, ותן טל ומטר, יעו"י) שאומרן אחרי סיום הברכה, כיון שאינה כלולה ונרמזת בברכה שלפני'. כן ילה"ע מערוה"ש סי"ד שברהמ"ז לא חשו לברכה לבטלה, שהכל נכלל בכלל וברכת את ה"א. וק"ל.

נתן. וראה גם משנ"ב סי' קפח בשעה"צ סקי"ח. ולהמבואר כאן, או"ל בישוב דעת הסוברים שאין לעשות כן, ול"ח להא מילתא – שבנדו"ז שאני (נוסף למש"כ בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש ס"ז, שלא התירו להפסיק באמצע ברהמ"ז כ"א במקום ברכה לבטלה, ולא להינצל מאיסור גרימת ברכה שא"צ, דקיל טפי (ראה במילואים (ג) ובהערה לשוה"ג שם). ועוד, שכיון שעושה כן לצורך בכדי שלא להפסיק בברהמ"ז אי"ז ברכה שא"צ. וגם שבשיו"ט יש להקל יותר בחשש ברכה שא"צ. וילה"ע, שטעם זה לא יכון בר"ח ובחור"מ. ועוד שבר"ח טעם נוסף לסיים בלמדני חוקיך (אף שאין מחזירין אותו, ואין להפסיק כגון דא ולומר למדני חוקיך, כבהערה למילואים שם), כיון שנחלקו בגמרא אם צריך לחתום בברכת אשר נתן, וסב"ל, אבל כאן יוכל לצאת אליבא דכו"ע, וע"ד ר"ח שחל בשבת שחותם בשניהם מה"ט (ראה בהערה ד בשוה"ג הב'). ועוד חילוק, שה"ז ברכה שא"צ בשו"א"ת כיון שכבר אמר שם השם, משא"כ בגורם ברכה שא"צ בכלל שהוא בקו"ע – עוד זאת), שבלא"ה הזכרת מעין המאורע גדרה ברכה ולא הזכרה, אלא שתיקנו חז"ל לכתחילה לכוללם בברכה אחת, לפי שלא

משום אין מעבירין על המצות, או ביזוי מצוה, או שאין בידו לבטל גדר מצוה בכלל, או מחמת ד' החו"ד בנוגע לאמירת ק"ש ב"פ משום ברכה לבטלה (ראה במילואים (ב)).*

ומדי דברי זכור אזכרנו שנשאלתי כע"ז מאמי מורתי תי, יאריך השי"ת ימי' ושנותי' בנעימים, שפעם בשינתה ה' בדעתה לאכול מיני מזונות ונתעוררה משנתה תוך כדי אמירת בא"י. והנה לגבי סיום בנוסח למדני חוקי קודם ברכה"ת, י"ל בזה כנ"ל. ואפי' בפסוקי תחנונים מעיקר הדין מותר לומר קודם ברכה"ת, וכן המנהג, אלא שנכון לחוש לדעת המחמירים (שו"ע ורמ"א סמ"ו ס"ט. שו"ע אדה"ז שם ס"ט), וכש"כ כשאומרו בכדי להינצל מחשש ברכה לבטלה. ועדיף מפסוקי תחנונים, דהתם אף שלא כיון לשם מצות ת"ת, מ"מ כוונתו לקרוא פסוקי תורה, משא"כ כאן שנאמר מתחילתו בתור ברכה. ומה שיל"ע בזה, ובפרט באופן שכבר אמר אמ"ה שבהמשך הברכה, אם יש מקום לאכול מיני מזונות, ואם מה שה' בדעתה בחלומה מהני. וראיתי בשו"ת פרי השדה ח"ה סי' קז בנדון שבירך על המים בחלום (משא"כ בנדו"ד שהתחלת הברכה היתה בהקיק) דלא מהני כיון שלא ה' לפניו, ועיי"ש שכ"ה גם בבירך בהקיק. (אלא שד"ז תליא בפלוגתא כשאין האוכל בידו ובירך ודעתו לאכול ממה שיביאו לו אם מהני – ראה שו"ע אדה"ז עסר"ו ס"ה. סברה"פ פ"ט ה"ה. שו"ע אדה"ז סרע"א קו"א סק"ח. תהל"ד סר"ו סק"א. בדה"ש סע"ט סק"ו. ויתכן ליישב הסתירות בזה, שבתלוי בדעת אחרים שאני דאי"מ דעתו – ראה עד"ז במשנ"ב סר"ו סקי"ט. ודעת המשנ"ב שם סק"ו עצמו שגם בנפל מידו מהני דעתו, אפי' לא ה' לפניו. וראה קצוה"ש סנ"ו בבדה"ש סק"ח. ואכ"מ). ואי משום טעימה קודם התפלה אייתנין עלה (וע"ד השקו"ט במי שבירך בטעות בזמן איסור, כבתענית, או חלב תוך שש שעות מאכילת בשר, וכו"ה. ואכ"מ), מסתבר שבטעימה כל שהוא ועושה להינצל מחשש ברכה לבטלה אי"ב משום גאווה, וע"ד האוכל לרפואה. ושור"י שכ"כ בשו"ת אלישיב הכהן ח"א ס"א סק"ד, עיי"ש. ומצד ההפסק בין ברכה לאכילה עיי"ש נט"י שחרית, ה"ז לצורך

* וכע"ז, וקרוב יותר לענינו, השקו"ט במי שהתחיל בא"י אדעתא דברכה, אם מותר לו להפסיק ברכתו עיי' שיסיים ויאמר למדני חוקיך לשם קריאת פסוק, בכדי שיוכל לענות דבר שבקדושה (ראה בא"ח ש"א ויקהל ס"י. שו"ת רב פעלים ח"ד או"ח ס"ד. כה"ח סי' קיא סק"ח. שו"ת דברות יעקב ח"א סמ"ה), או מטעם אחר כיו"ב, כגון שלא כיון באבות, או בברכת הנהנין ורוצה לברך על השלימה או הגדולה. ובכה"ג עדיף טפי, מהפסק באמצע ק"ש (שבדברינו כאן), שאינו מפסיק לגמרי אלא מסיימו בנוסח של פסוק. ושרש הספק, כיון שהתחיל אדעתא דברכה. וזכר לדבר, מדין המתפלל ונזכר שהתפלל כבר, שאינו יכול לגומרה לשם נדבה כיון שכבר התחיל בה לשם חובה. וראה הנעתק להלן בשוה"ג משיעורי הגריש"א.

ומישך שייך גם להשקו"ט אם למדני חקיק הוא תיקון גמור, או שמועיל רק בשעה"ד – ראה מג"א סי' קלה סק"ח ובנו"כ (ס' פלאים תוס"ש, מחה"ש ושמן המאור שם). וראה תהל"ד סרצ"ד סק"ח. ועיי"ש סרפ"ב סקט"ז וסק"ג. שו"ת חמדת אפרים או"ח סט"ו ואילך. וכפה"נ ז"כ היפ"ל ח"ו סתכ"ב – הובא בשו"ת יבי"א ח"א או"ח סכ"ב סק"ו (ולא מצאתי אי' מקום כבודו בגוף הס'). וראה גם בא"א מבוטשאטש רס"י רט. (וצ"ע, דמ' מדבריו כאילו י"ב גם גדר ברכה. ולהעיר משיחת יום כ"ד טבת תשכ"ג). וכ"כ מד"ע בבי' הגר"י פערלא לרס"ג ח"ג (מילואים ס"ב – רז, ב ואילך) שאי"מ רק בדיעבד. וה"ט, כיון שמתחילתו נאמרה בתור ברכה. ועו"ל שאין דינו כקורא פסוק ממש, כיון שלא נתכוון לצאת מצות ת"ת. [נעפ"ז י"ל נפק"מ בהשקו"ט בשו"ת אור לי ס"ח בשכח והתחיל לברך ענט"י קודם הניגוב אי יאות לסיים בלמדני חוקיך קודם ברכה"ת. ועד"ז (ויותר מתאים) בשו"ת קרבן משה ס"י באמר ברכה ראשונה של ברכה"ת, ולפני אמירתו והערב נא טעה והתחיל בא"י שבברכת אשר בחר בנו, עיי"ש צדדי השקו"ט.

ברכה"ת. וראה גם בשו"ת קרבן משה הנ"ל בעובדא דיד' (ואכ"מ). אבל לענ"ד ד"ז אין לו שחר, דנוסף לזה שאינו עולה יפה בכונת המג"א שלא רמז לזה כלל, ובתראי דרכם לפרש, ולא בא הכתוב לסתום, עוד זאת והוא העיקר, שפשוט שאא"פ לצאת ברכה"ת באמירת פסוק הנ"ל גרידא, בלא כיון לכך להדיא].

ואף שקרובים הדברים לבי' הנז', שסו"ס אינו נכון לתקן באופן כזה – יתכן מזה נפק"מ בכמה אנפי, כדלקמן. וי"ל עוד, בדוחק קצת, שמה שציין המג"א לסי' רו – אשלפניו קאי, על עצם הענין שאפשר לתקן ע"י אמירת פסוק, [ואוי"ל ע"ד החידוד, שמה גופא שהצריכו שיסיים בל' הפסוק, אף שבאמירתו בא"י כבר אמר לישנא דקרא, ומאי איכפת לן במה שאמר רק חצי פסוק* (וראה משנה הלכה שם.

האכילה. וראיתי בשו"ת דברי שלום קרויז ח"ד סי"ב סק"י שכתב להיפך. ואין דבריו מוכרחים. ומ"מ, נלפענ"ד פשוט שבעת שבשעת השינה אינו בגדר דעת. ואכ"מ יותר]. וראה גנזי חיים סוס"י נא (מטעם אחר).

ולולא דבריהם, מקום לפרש בד' המג"א, שלא נתכוון לומר שאי"ז תיקון גמור או שאינו לכתחילה וכדו' – רק שבנדון דיד' אינו נכון להפסיק באמצע ברכתו לאחר שעלה לתורה (שחמור מאד מי שקראוהו ואינו עולה) ולסיים למדני חוקיק, וי"ב לזול לתורה ולברכה, כיון שאי"ב צורך, שהרי לאחר שהתחיל בברכה, כשלא הי' שם כהן בשעת מעשה, ליכא מצות וקדשתו, וגם ל"ש שגמרו של כהן, וכן לא החשש דאתי לאנצויי (אבל ראה לבוש שם ס"ו וס"ז, אלא דלא מיירי מאמירת למדני חוקיק. וראה שו"ת בא"מ ח"ד סי"ח).

[ועוד ראיתי למי שהעיר, דשאני התם שיתכן שבאמירת למדני חוקיק ג"כ יוצא יד"ח ברכה"ת, שבכ"מ במדד"ל (דבר פ"ה, ב. ועוד. ובאבודרהם סדר תפלות חול ש"ג גרס הכי בברכות כא, א) יליף עיקר החיוב דברכה"ת מפסוק זה, ויש שגרסו כן בנוסח ברכה"ת (ראה ראב"ן ברכות סי' קמב ובפי' אבני שוהם שם. רא"ה ברכות יא, ב. ועוד. וראה עינים למשפט ברכות שם ד"ה מאי. וראה לקמן בסיום ההערה. וידוע הפי' (הובא בכ"מ. וכבר כתב לפרש כן בדרשה למהר"ם חביב (נד' מכת"י בס' הזכרון זכר שלמה ע' קפה)) בפסוקים שבתהלים (ק"ט, יא-ג), שלפני ברכה"ת אמר דוד "בלבי צפנתי אמרתך" – הרהור לחוד, למען לא אחטא, ורק לאחר פסוק "בא"י למדני וגו'" – ברכה"ת, אמר "בשפתי סיפרתי וגו'", שאפשר לו לומר ד"ת בדיבור. ולהעיר מסדר ברכות לרמ"מ (בסופו) – הנק' גם ברכות רמ"מ, והובא כמ"פ במג"א ועוד – שבישן שינת קבע ביום, טוב לברך בנוסח: "גל עיני ואביטה וגו' בא"י למדני חוקיק". והובא משמו באור חדש על דיני ברכות (נד' באמשטרדם תל"א) כלל כז ס"ט, אבל בשינוי שבסדר ברכות הביא פסוק גל עיני בהיפך הסדר, וכפה"נ בכונת תחילה. וכן מובא באיזהו מקומן, שבתיומן נהגו לומר כן לפני אמירת ד"ת לצאת

* אבל להעיר משו"ת אג"מ או"ח ח"ד סוס"י צג, שאמירת בא"י חמור טפי משאר ברכה לבטלה, שעכ"פ אומר השבח. ונפק"מ מזה, בשאלה המצויה, אי אריך עכ"פ לסיים הברכה באם נ' אחרי אמירתו אלקינו או מלך העולם (אבל להעיר ממקו"ח בקיצור הלכות לסר"ו שאפשר שגם בזה יאמר למדני חוקיק), שלתוס' הזכרת ש"ש לבטלה אסור מה"ת, וברכה לבטלה רק דרבנן (אף שחמור יותר משאר דרבנן דאסמכוה אלא תשא – ראה שו"ע אדה"ז סל"ד ס"ט. משנ"ב סרס"ו בשעה"צ סקכ"א). אבל לאידך, בגומר הברכה יעבור על איסור דרבנן בקו"ע ובכוונה (ונחתין לשקו"ט אי התירו לו לעבור איסור דרבנן להינצל מאיסור דאורייתא). ועוד איכא בגווה, שלהדעות שבשכמל"ו הוא תיקון גמור (ראה הנסמן במקורות ועיונים, דלהלן בפנים ההערה) – עדיף שיאמר בשכמל"ו ולא יסיים.

ואי"ל שיאמר בשכמל"ו אחרי הסיום, חדא שאסור לעשות כן לכתחילה (ולהעיר משלחן שלמה סרס"ו ס"ד. וי"ל כיון שכבר נהגו). ועוד, שיי"א שצ"ל מיד (ראה מקורות ועיונים שם). ועוד שיתכן שבשכמל"ו מתקן רק הוצאת ש"ש לבטלה ולא איסור ברכה לבטלה (להעיר משו"ת הר צבי או"ח סצ"ט. שערי שמייעה ש"ז פ"א ס"ח. אבל בשו"ת פנים מאירות ח"ג ס"ט, הביאו שם בשו"ת הר צבי, מוכח שמתקן גם הברכה. ומצאתי שהעיר ידידנו הגרש"ד שלישי"א וולפא בס' ידבר שלום ח"א ס"א, מדיוק ל' אדה"ז בשו"ע סר"ו

שבח (כ"ה בכ"מ. וראה **עד"ז** רמב"ם שבוועות שם. ובק"ס שם יליף לה מקרא דכי שם ה' אקרא וגו'. ופסוק זה הובא לענין בשכמל"ו ברמב"ם עבודת יוהכ"פ פ"ב ה"ז. וראה שולחן הטהור מקאמארא סכ"ה בור זהב סק"ג. ויש שכתבו לבאר באו"א). ואדורבה, כשמסיים בנוסח ברכה ואומרו אדעתא דברכה גרע טפי, שהרי מה"ט גם לרמב"ם (ברכות פ"ד ה"י) מועילה אמירת בשכמל"ו בטעה הלשון, כיון שאי"ז נושא ש"ש לשוא, כבנוסח של ברכה. ובסגנון אחר, שמש"כ הרמב"ם בגדר ברכה שא"צ שה"ז כנשבע לשוא – היינו שהוא כאילו הזכיר ש"ש ללא ברכה, אבל כשאומר בשכמל"ו אי"ב איסור. (אבל) להעיר שבהל' ברכות שם ל"כ הרמב"ם כבהל' שבוועות. וחקרונה בי מדרשא בכ"מ, בהבנת ש"י הרמב"ם בזה. וראה גם ידבר שלום שם. ועוד. ולהעיר שבסמ"ג (ל"ת רמא) כיילינהו בחדא מחתא. **ואכ"מ**). נומה גם להסברא (מד"ע בבי' הגר"י פערלא לרס"ג ח"ג (מילואים ס"ב – רכח, ד ואילך) שאמירת בשכמל"ו מועילה להיות בגדר ברכה גופא].

אבל עדיין מקום לחקור באופן שמברך על דבר מסויים אלא שנפטר בברכה אחרת וממילא אינו חייב בברכה (עכ"פ כשלכמה דעות פטור וסב"ל), והיינו בברכה שא"צ (וראה עוד לקמן מס' זהב שבא בשאלה כע"ז), שרק במסיים הברכה ה"ז ברכה שא"צ, משא"כ כשלא גמר ברכתו ה"ז לבטלה. ובפרט להסברא (ראה נשמ"א שם. ובשו"ת זכר יצחק ח"א סע"ז סק"י שבחושב שצ' לברך ולא היתה כוונתו לבטלה לכו"ע הוא רק דרבנן. וי"ל שלאידך לסברתו אין סיבה שיגמור הברכה. ולקעיר מרמב"ם תפלה פ"ז ה"ט שאינו ראוי לעשות כן. ועד"ז בשו"ת הרמב"ם בלאו סרפ"ח. ואף שכי"כ בכ"מ גם באיסורים חמורים (ראה ע"ז פ"א ה"ג. שגגות פ"ג ה"ו) היינו בסיפור דברים ולא בהגדרת ההלכה) שגם לרמב"ם בברכה שא"צ ל"ה רק דרבנן (וכ"כ לענינו בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סל"ב ד"ה והנה. ושם מיידי בברכה אחרונה שכבר בירך, וקרי לה ברכה שא"צ, אף שהיא לבטלה ממש. אבל בנדו"ד עדיף טפי, שהיא ברכה שא"צ כפשוטה. וראה משנ"ב סוסי"ו סק"יח. (ובמש"כ שם בנוגע לגרוע ברכה שא"צ – הו"ע בפ"ע. ובפשוטו, לא ע"ז קאי המחבר שם שהוא נושא ש"ש לשוא). וראה שו"ת משנ"ה ח"י סי' קצו). ומה גם לפמש"כ בחכמת שלמה סרטי"ו שעיקר האיסור בברכה לבטלה, משום דובר שקרים, אבל בברכה שא"צ י"ל דל"ש סברא זו. אבל עיי"ש שגם בספק ברכה הוא בגדר זה משום ספק שקר. (וראה גם שו"ת דברי

סי"ג: בכ"מ שצ' לחזור ולברך וכן כשמזכיר ש"ש לבטלה אומר בשכמל"ו (ועד"ז שם בטכ"ה סכ"ג), ול"כ לומר כן בברכה שא"צ, שבזה לא תועיל אמירתו בשכמל"ו שהרי בברכתו גם משבח לה', עיי"ש מה שבי' החילוק בענין זה בין ברכה שא"צ לברכה לבטלה, ודפח"ח. אבל במש"כ שם לבאר כעיי"ז דעת הרמב"ם (וראה גם רמב"ם הערוך שבוועות פ"ב ה"א. ועוד) – הנה, בתר"י (ברכות כז, ב – בדפי הרי"ף) כ' להדיא בשם הרמב"ם לומר כן בכל ברכה שא"צ. וכ"ה בריטב"א ברכות לט, ב. נמוקי יוסף נדרים ז, ב ד"ה הזכרת. צדה לדרך מ"א כלל ג פכ"א. ולפי פשוטו, נ' שהכוונה בשו"ע אדה"ז להיפך, דרבותא אשמועינן, שאפי' במקום שצ' לחזור ולברך, ולא שהוא מצדו בירך בכוונה לבטלה, צ"ל בשכמל"ו. ומוסיף אח"כ, שכ"ה בכ"פ שמזכיר ש"ש לבטלה וי"ל שכולל בזה גם ברכה שא"צ, שאיסורה – מדרבנן עכ"פ – משום גדר (ומעיו) הזכרת ש"ש לבטלה. ואדורבה, בהוצאת ש"ש לחוד, ראה שו"ת דברי יציב ח"א ספ"ג סק"ז. מחזקי תורה ח"א ע' רנט. ובעיקר הקושיא מה תועיל אמירת בשכמל"ו – נתחבטו בה רבים. והעלו בכמה אופנים. ואכ"מ).

גם מקום לסברא, שגם במפסיק אחרי מלך העולם יש כבר מקצת שבח בידו, שהקב"ה מלך העולם, ואין תועלת כ"כ בהמשך הברכה (וכ"כ להדיא, בשי' התוס', בקובץ תשובות חת"ס סי' ט, אפי' באומר בא"י לחוד).

ועוד, שלשי' הרמב"ם (לכמה דעות. וראה בארוכה הנסמן בס' ברכת יעקב סופר ס"ו וס"ז) ברכה לבטלה דאורייתא, והזכרת השם רק באיסור עשה (ראה שו"ת רע"א הנ"ל. אלא שכמה חולקים עליו בהבנת ש"י הרמב"ם. ואם נאמר שגם להרמב"ם האיסור בברכה לבטלה מחמת הוצאת ש"ש לבטלה, אין בברכה לבטלה חומרה יתירה). ארי', שכיון שבנדו"ז כבר אמר התחלת הברכה, ג"ז בגדר ברכה לבטלה. אולם, ד"ז לא יכון לסברת החכמ"ש דלקמן. ועוי"ל, שדוקא לדעת הרמב"ם בשכמל"ו הוא תיקון גמור, ואין שום מעליותא בסיום הברכה (ראה עינים למשפט ברכות לט, א. קובץ העור"ב תצוה תשנ"ח. ויק"פ תשנ"ח).

ובאמת, עיקר השאלה לא באופן שיש חשש מצד ברכה לבטלה, שמפורש בכגון דא בשו"ע ופוסקים, בנזכר אחרי שאמר אלקינו, שיאמר בשכמל"ו, ולא נז' שיסיים הברכה, ולא אישתימט בשום דוכתא לומר הכי. ולכא"ו ה"ט שבאמירת סיום הברכה אי"ב שום מעלה על אמירת בשכמל"ו, שהרי הא גופא הסעם לתיקון לומר בשכמל"ו בכדי שיהא בזה דברי

הברכות שבשש"ס (וראה גם אג"ק ח"ג ע' קלז בשנינו הל' בשו"ע אדה"ז מד' המג"א שם סק"ה. ואף דשם מיירי בשנינו לחומרא – י"ל שהוא גם לקולא. וראה גם באה"ט שם סק"ד ששינה מל' המג"א), וכדעת השאילת יעב"ץ ח"א ספ"ה. ועוד. וכהוראה בכ"מ (דרך פקודין מצוה ד בסופה. ועוד. וראה רשימת הגר"י ע"ה לנדא (מה שסיפר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ע"ד ההנהגה אצל אביו כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע) בהתקשרות גל' תשמו. לקוטי סיפורים פערלאו ס"ע קצג. וכן מסופר מפי השמועה ע"ד מעשה רב בחורף תשי"א. וראה גם ר"ד משיחת ליל א' דחגה"ס תנש"א. מאוצר המלך ח"ג ע' 143) בנוגע לקידוש לבנה באיחור. ודלא כמג"א שם. ברכ"י שם סק"ה. וראה הנסמן בשו"ת יבי"א ח"ג אור"ח סי"ד. שם ח"ו אור"ח סל"ח.

ובמה שכתבנו ע"ד כוונת השמות בעת הלימוד – הנה, ל' הסושר"ע רס"י: ה' יכוון בברכות. וכ"ה בשו"ע אדה"ז שם. וראה גם רבינו בחיי אמר כד, י"ד. וכ"כ לדייק בשו"ת אול"צ ח"ב סי"ח. אבל בשו"ת אג"מ אור"ח ח"ה ס"ה, דתרי מילי נינהו פ"י המלות שבברכות, וכוונת השמות, ועיי"ש שר"ל ולהג"י בל' השו"ע. ובעט"ז שם מפורש שלא כפירושו. ולהעיר גם מהכותרת שבסוד ובשו"ע, וכן בשו"ע אדה"ז. אבל ברמזי דינים של הבי' לסור – באור"א. וידוע השקו"ט ע"ד מחבר הכותרות שבשו"ע (ראה הנסמן אצלנו בבירור הלכה בענין התרת נדרים – נדפס בגל' אור ישראל תשרי תשס"א – במילואים להע' 35). ואיך שיהי', גם לדבריו, אין לנו הוכחה שכצ"ל בכ"פ שמכיר השם גם בלימודו. וכ"מ קצת באור חדש על הל' ברכות כלל כו ס"ה. וילע"ע.

ולכא' כ"מ בהקדמת תקו"ז (ג, א): לאפקא אזכרות דשמהן דקוב"ה בכוונה ולחברא לון בקול דק"ש ובדבור דצלוחתא. וכן בהמשך: בין בק"ש בין בצלוחתא בין בשירות ותשבחות והודאות. ומ"ש לאח"ז, בכל אזכרה דיוק מפומי בכל אתר ובכל ממלל צריך לכוונא וכו' – יל"פ כנ"ל, רק בתפלה וכו'. [נוכצ"ל במש"כ בס' היראה לרבינו יונה: ובכל פעם בהזכירו שם המיוחד]. ובלא"ה, התם מיירי מכוונות ע"ד הסוד. וראה גם בעולת תמיד שער כוונת הברכות: ויותר מזה צריך שתכוון אפי' בכל פעם שאתה מזכיר שם הוי' אפי' שאינו בברכה תכוון וכו'. ומוכח שהכוונה שלפנ"ז קאי רק בברכה, כמ"ש שם. ועד"ז הוא בפע"ח שער הברכות ספ"א. ויל"פ כן גם בשע"כ ענין הברכות, עיי"ש.ה. וכ"ה במש"כ בבא"ח וישב ש"א ס"ג: הן בפסוקים הן בתפלה כו' – דקאי אשלפניו

יציב שם סק"ה שכיון שקבעו שלא לברך ברכה שא"צ ג"ז נק' דרך זלזול. ובשיעורי הגר"ש"א ברכות כא, א בנוכח שהתפלל שפוסק באמצע ברכה, שאם כבר אמר בא"י יסיים הברכה. וצ"ע בנדון ידי' מדוע לא יאמר למדני חוקיך. ואולי טעמו, דבתפלה עדיף לעשות כן, כיון שאפשר מצ"ע להתפלל בנדבה, אף שאסור לגומרה בנדבה כשהתחיל לשם חובה. ועצ"ע).

(וראה בכע"ז במקורות ועיונים להל' יומית הנ"ל בפנים, במי שבירך ברכת הנהנין ושכח שבירך, ולפני האכילה התחיל עוה"פ בברכה ואמר בא"י, אלא שנדון הנ"ל ל"ש כ"כ לכאן, ועיקר השאלה שם מצד דיני הפסק, כיון שכבר הפסיק בין ברכה לאכילה. אלא שנו' שם סברא במסיים הברכה כראוי, שכיון שבתחילתה היתה ברכה לבטלה תו אינו יכול להיות בגדר ברכה המחייבת, עיי"ש. וה"ז בדוגמת הסברא שלא להפסיק לכתחילה באמצע ברכה ולומר למדני חקיק, כיון שהתחיל אדעתא דחובה, ויהי בה הפך, והוא מסבות מתהפך).

ובהיותי בזה צל"ע בהנהוג אצל כו"כ שמחמירים שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד כשאני פסוק שלם (ראה פמ"ג סרט"ו בא"א סק"ה (להיתר). משנ"ב שם סק"ד (להיתר). ערוה"ש ס"ב (נכון להתרחק וכן נוהגים). שלחן שלמה סרט"ו ס"ד (כשאומר השם בפסוק שלם א"ע משום לא תשא). ומפי השמועה – בהתקשרות גל' רעת. ולהעיר משע"כ תפלת ערבית דרוש א בהנהגת האר"ז"ל בשעת הדרוש), ולאידך רגיל לבטא האזכרות בחלקי הזהר שבתפלה, כגון כגוונא ופתח אליהו וכו' (ראה ספר המנהגים חב"ד ע' 27). וצ"ע הסברא לחלק. וכלפי לייא. ואף שפשוט שאין אמירת מאמרי חז"ל במסגרת התפלה בגדר אמירה אדעתא דחובה, מ"מ צ"ב בטעמא דמילתא. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתורכ"א ס"י בנוגע לביטוי האזכרות כשמספר ע"ד תפלת כה"ג, ומשמע שכשאני מתפלל ע"ע אין לבטא האזכרות בלימוד גרידא.

ואולי, שבשעת לימוד שאין הכרח לבטא ל' הפסוק, עדיף להחמיר, ועדמש"כ אדה"ז שלא רצו להזכירו שלא לצורך, ובפרט כיון שרגיל שאומרו ללא כוונת השם (להעיר מא"א מבוססאטש ס' קפח ס"ז. וראה כה"ח סרט"ו סק"ה. שו"ת בצצה"ח ח"ד סצה"ב), וגם הכוונה מבלבלת ללימוד (כדלקמן בסו"ד), משא"כ בתפלה הוא כשאר בקשות ותחנונות.

ובס' המנהגים (שם) מ' שמש"כ בשו"ע אדה"ז בסרט"ו ס"ב לאיסור – מיירי בלימוד מטבע הברכות, משא"כ באזכרות שבנוסח

כמג"א, ושאמירת בא"י אינה התחלת ברכה, כיון שיכול לומר למדני חוקין. אלא דמסיים דהדבר שקול. וכ"כ ביפ"ל ח"א סי' קלה סק"ז, ומסיים: וצריך ישוב. אבל ראה כה"ח סקל"ו.

וכ"ה פשוט ל' הטושו"ע סר"ו ס"ו, שהוא תיקון גמור, ואי"ב סר"ב איסור (וראה בני ציון ליכטמאן שם סק"ח משה"ק על המג"א). וכל' תר"י (ברכות כז, ב – בדפי הרי"ף) והרא"ש (שם פ"ו ס"כ): ולא יהא מזכיר ש"ש לבטלה. ובטושו"ע (ועד"ז בשו"ע אדה"ז סי"ג ובסברה"נ פ"ט ה"ד): ואין כאן הזכרת ש"ש לבטלה. (משא"כ בנוגע לבשכמל"ו שכתבו: על שהוציא ש"ש לבטלה. אלא שי"א אפי' בנוגע לבשכמל"ו שהוא תיקון מעליא – ראה בהנסמן אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז (כת"י)). ומש"כ הטושו"ע (ואדה"ז) שיהא "נראה כקורא פסוק" (ראה ס' פלאים הנ"ל) – היינו כיון שלפי האמת לא קרא בתחילתו לשם פסוק, ור"ל שכשמיסיים בל' הפסוק ה"ז נראה כאילו כך כוונתו מתחילה, והדגישו פרט זה, כיון שזהו העיקר בנוגע לברכה לבטלה שלא ייראה כבזיון וחילול שם הקודש. ואף אם נפרש כנ"ל שאי"ז כקורא פסוק ממש, כיון שאמרו בתור ברכה – אין הכרח לחדש שאי"מ רק בדיעבד. ול' רי"ו נט"ז ח"ב: הוה ל' כקורא פסוק, ותו לא. ועד"ז באבודרהם הל' ברכות ש"א. וכ"נ מד' הפוסקים בכ"מ שסתמו בהאי ענינא, ולא פי' שלא לסמוך ע"ז לכתחילה. וכ"מ במרכה"מ דלעיל (במילואים (ב)) דס"ל שהוא תיקון גמור.

וכן יש להוכיח מד' הריטב"א (תענית ג, ב) לסיים למדני חוקין בשכח לומר ההזכרות שבאמצע שמו"ע, ומביא שם מחלוקת, שי"א לעשות כן אפי' במקום שאין מחזירין, ולא חשו לסרך ברכה לבטלה***.

*** וגם להחולקים שהביא בריטב"א שם – פשוט שהוא מצד הפסק וכיו"ב, והיינו שאי"ז הפסק ממש, שהרי התירו לו לאמרו בדבר שמחזירין אותו, כיון שהוא בלשון בקשה, אלא שאינו נכון לעשות כן באמצע תפלתו. או דס"ל שהפסק מועט כזה עדיף לן בדבר שמחזירין אותו, שאם לא יסיים למדני חקין יהא בידו גם

ושם שמה"ט הביאו תר"י רק בשם י"א**). ועכצ"ל שסו"ס י"ב קצת זלזול בהזכרת שם ה' שלא לצורך, ונראה כברכה לבטלה (ועדמש"כ אדה"ז לענין נוסח יעו"י בהרחמן). ומינה, דהה"נ כשמיסיים בלשון הכתוב (אף דודאי עדיף טפי), שלא יעשה כן זולת באם צורך בדבר. אולם, מפשטות ד' הראשונים נראה בעליל שלכו"ע ללא תיקון זה ה"ז הזכרת ש"ש לבטלה. וה"ט כיון שאמרו אדעתא דברכה ולא דאמירת פסוק, משא"כ במסיים בלישנא דקרא, ואדעתא דהכי, אף שמתחילתו כיון אדעתא דברכה, וכדלקמן].

ועכ"פ, כללא דמילתא, שה"ז תיקון גמור, אלא שאין לעשות כן ללא צורך גמור. ואת"ל כן, א"ש מש"כ המשנ"ב סי' קמ בבה"ל ס"ג ד"ה ובירך בשם השע"א ש"ד סי"ט. ועיי"ש בפתחי שערים. וראה קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סקי"ג. (ובמשנ"ב סי' קלט סקט"ו שאני, שכבר התחיל ואמר רובו של ברכה, ואין מקום לסוף הברכה להתחבר לתחילת הברכה (ראה חיי"א כלל ה סי"ג)). וצ"ע במשנ"ב סתרפ"ה סק"ב. וכבר העירו ממשנ"ב סי' ח סקמ"א. וראה וזאת הברכה, מהדורת תשס"ט פכ"ה ס"ג בהערות בשם הגריש"א. שו"ת מראה דבר חרט ס"ח. ולהעיר משו"ת רב פעלים ח"ד ס"ח (ואכ"מ).

וראה גם איי הים על תשוה"ג שערי תשובה (חזון) ס"ב, שר"ל ולדייק מדברי הגאונים דלא

ולא שלפני פניו, בכוונה שע"פ טוד (והוא דלא כמשמעות העו"ת הנ"ל). וגם בזה כ' "מה טוב ומה נעים להזהר". וכ"ה במש"כ שם: וכל המתפלל ולומד כו'.

וכן מש"כ בתהל"ד על אתר – קאי כשאומרו בתהלים. וצ"ע בהליכות שלמה פי"ב הע' מח. וסותר מש"כ שם פ"א הע' 11. וראה שו"ת שבה"ל ח"ז סי' קח].

** אלא שבי' זה הוא להיפך ממש"כ המחמה"ש עהמג"א כאן, בטעמא דמילתא שנו' בשם י"א, דס"ל דלאו כו"ע מודו דמהני. והנה, במחמה"ש לא ביאר טעמו של דבר. ואוי"ל עפוש"כ בסמיכת חכמים ברכות שם, שזין זה הוא עפ"ד רש"י ותוס' שם שאין לחתום ברכה"ת בלמדני חוקין לפי שאינה ברכה כ"א בקשה, וא"כ לש"י הראשונים דגרסי לה בנוסח ברכה"ת, י"ל שאין עצה זו מועילה. וכי"כ להעיר בכוכבי יצחק ירושלמי ברכות פ"א ה"ה (ע' קעח).

ואיך שלא נאמר בהנ"ל, פשוט שבאמצע קיום המצוה בידו לחזור לראש ולתקן אמירתו שיהא כדבעי. וכמו שהוא בנוגע לקיום מעשה מצוה, שאף שלאחרי קיום

שיש לחלק טובא בכ"ז בין ברכת הנהנין לברכת המצוות, בנוגע לטעויות כנ"ל, ובכמה אופנים: א. שבברכת המצוות מחוייב בו, משא"כ בברכת הנהנין שבדבר הרשות. ב. שבברכהמ"צ אינו על החפצא של המצוה, כ"א על מצוות בכלל. ג. שבברכהמ"צ הוא דרך שבח ומקום לומר דלית ב' משום לא תשא. ד. שבברכהמ"צ י"א שאי"ב משום משנה ממטבע שטבעו חכמים. ושו"ר בס' בני אברהם (אייברמסאן) ח"ב ס"ו שכתב כע"ז לחלק כנ"ל].

ולהנ"ל פשוט שגם את"ל דאינו נכון לסיים למדני חוקיק – היינו לכתחילה, אבל בגד"ז ודאי עליו לעשות כן, שה"ז תיקון גמור. ולית דין צריך בושש.

[וראה בנשמ"א שם שהק' מי התיר לדוד עצמו לומר פסוק זה, עיי"ש שכ' להוכיח מזה שברכה לבטלה היא רק איסור דרבנן, ודבריו נפלאו ממני, שהרי באומר לשם שבח ובקשה (ראה פירש"י ברכות יא, ב ד"ה ברוך: דוד כי אמרה (בתהלים קיט) לא לשם ברכה אמרה אלא בלשון בקשה), ושלא בנוסח הברכות שטבעו חכמים, וכש"כ לפני שטבעו מטבע הברכות, ודאי לית לן בה. וכ"כ בשו"ת הלק"ט ח"ב ס"א שהותר לומר בא"י למדני חוקיק, אף אם נאמר שא"צ מלכות בברכה, כיון שהוא כקורא בתורה. ובלא"ה, כצ"ל בנוגע לכל עיקר תקנת חכמים לומר ברכות (שגם ע"ז הק' בנשמ"א שם. שו"ת בית יצחק או"ח סי' קיב סק"ו. ועוד), שהותר להם לתקן כך כיון שגם מה"ת אין חשש רק בברכה שאי"ב צורך. (והיטב אשר דיבר והגדיר הענין במשנת אברהם עהסמ"ג (ל"ת רמא – ע' של)). ובסמיכת חכמים (שבשוה"ג ה'), שאילו הי' דוד מכוון לשם ברכה הי' אסור לנו לומר כן בשכח ואמר בא"י. אבל לפמש"כ בסדר ברכות הנ"ל מ' שאפשר לאומרו ולכוון להדיא לשם ברכה. וראה גם שו"ת כרם שלמה קאטלער (ירושלים, תרצ"ו) סי"ב ד"ה אגב (ה, ד). וראה גם חזו"א סי' קלז סק"ה.

[ולהעיר ממש"כ בשבט מישראל (תהלים

וקצת ראי' ממה שלא הצריכו שיאמר גם בשכמל"ו לאחר שסיים למדני חוקיק, שלא יהא לבטלה, כיון שנאמר מתחילתו אדעתא דחובה (ובפרט לסברת הבגדי ישע). ובכלל – מ"ט עדיף לן סיום בלישנא דקרא מאמירת בשכמל"ו. ומ' שבכה"ג אי"ב שמין איסור כלל. וי"ל. ולהעיר מצל"ח ברכות לט, א ד"ה בא"ד ויאמר.

ואדרבה, ראה בצמח דוד הנ"ל, שבספק ברכה יש עצה לומר בא"י למדני חוקיק ולסיים בנוסח הברכה. וכ"כ בשו"ת מנחם חיים ח"ב חו"מ סנ"א ד"ה תמצית. אבל ראה הליכות שלמה תפלה פכ"ב סק"מ. ומובן גם עפ"ד החיי"א דלעיל.

ועפ"ז מובן ג"כ בהשק"ט במי שבירך על המים באמצע הסעודה, ונזכר באמצע ברכתו, אי עדיף טפי שיסיים ויאמר למדני חוקיק, או יסיים ברכתו ויסמוך על הסוברים לברך בכגון דא (ראה זהב שבא (אגסי) לסי' קעד, ובהערת המגיל שם. ועוד). וכי"ב כמה שקו"ט עד"ז. וכן להעיר מהשקו"ט בברכת מעין שבע בטעות בליל פסח שחל בשבת. והארכנו במק"א. [ולהעיר

הפסק וגם ברכה לבטלה. ובסגנון אחר שהתירו איסור קל שלא לעבור על איסור חמור, וכמ"ש כמה מהאחרונים בזה. (אבל להעיר ממש"כ בתורת חיים סופר סי' קיד סק"ט (ועוד) לפרש בכוונת הריטב"א שאומר למדני חוקיק וגם חזר לראש).

[ודוגמא לדבר: הפס"ד שאין לכלול בברכת מעי"ג פרי שספק בברכתו, ש"א שהטעם משום הפסק (ראה בהערה ד בשוה"ג ה'). וכ"ה בהגהות דעק"א שם. ערוה"ש שם. וכבר כתב כן בבית דוד לר"י משאלוניקי הל' ברכות סצ"ד ד"ה ואפשר. וראה שו"ת חתן סופר ס"א. אבל ראה בברכי" סרי"ג סק"א ד"ה ועוד יש לחלק, ומ"מ, באכל כבר כוללו – ראה ט"ז ט"ח סק"ט. וכ"פ אדה"ז בסברה"נ פ"א ס"כ].

ודוחק גדול לומר שבזה גופא נחלקו הדעות אם הוא בגדל תיקון גמור. ויותר נ' שנחלקו בפי' אין מחזירין אותו, ואם אמירת למדני חוקיק היא בגדל חזרה, עיין היטב בל' הריטב"א.

המצוה שקו"ט אם אפשר לתקן שיהא באופן דלכתחילה או מצוה מן המובחר (ראה ברכ"י או"ח סער"ב סק"א. שו"ת בית הלוי ח"ב סמ"ז. פרי יצחק ח"ב ס"ל. חלקת יואב מהדו"ק או"ח סל"א. ישועות מלכו עבודת יוה"כ פ"ה ה"א. שיח השדה ס"ה. שו"ת להורות נתן ח"ו סל"ח. ועוד. וראה הנסמן באמרות משה סנ"ז), מ"מ כשלא גמר עדיין ביכולתו לתקן (וידועה הרא"י מיבמות קה, א: ותירוק ומה בכך. וראה שו"ת תורה לשמה ס"א (ובהערות המהדיר במהדורת אהבת שלום). רב פעלים ח"א או"ח ס"ד. הנסמן בשומר אמת שציגל או"ח סער"ב). וכמו"כ הוא בנוגע למצות שבדיבור, וכדמוכח גם מדין קרא וטעה שחוזר למקום שטעה. והה"נ בענינו שמותר לתקן א"ע בתוך ברכה המחויבת לכו"ע. [וכן מוכח ממש"א שהאומר שמע שמע משתקין אותו, ועכ"פ מגונה הוא – ובפשטות, היינו גם באומרו לשם חובה (ראה תוד"ה אמר פסוקא – שם לד, א) – ולכא' לדידהו בלא"ה אסור. ועכצ"ל כנ"ל].

מילואים (ד) [שייך לשוה"ג הא' להערה ד]

בפירוש "גוערין בו" שכתב הרמ"א בטעה בקריאת התורה בנגינות וטעמים

לפי פשוטו, ר"ל שגוערין בו בשעת מעשה – ראה שו"ת תשוה"נ ח"א סי' קמז. וכן מוכח ממש"כ במקו"ח בטעמי הגערה. והכי איכא למשמע קצת מלשון תרוה"ד פסקים סי' קפא: שגוערין בו קצת. וכ"מ בשו"ת בית יעקב לר"י בן שמואל מצויזמיר סע"ו, שמה שגוערין בו, אף שאין להלבין פניו (וכה"ק כמה אחרונים ולא ראו דבריו), כיון שאין בזה ביוש כ"כ כמו אם מחזירין אותו, וגוערין בו בכדי שלא יהא רגיל בפעם אחרת. ולהעיר משו"ת שבוי"ח ח"א סי"א שגוערין בו בביהכ"נ. אבל ראה שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב או"ח סכ"ג. וכ"כ בא"א מבוטשאטש תנינא שאין גוערין ברבים. ועיי"ש שמחלק בין טועה מחמת פשיעה ועצלות לאונס. ועיי"עו"ש במהדורא קמא. ולהעיר מלמען ידעו שם, שתיקן אותו אח"כ בשעת הסעודה. ויש לחלק. (ויש לקשר להשקו"ט אצל אחרוני זמנינו, בפ"י "גוערים בו" בשח בחזרת הש"צ (שו"ע או"ח סי' קכד ס"ז), שגם בזה פשוטו כמשמעו שהוא בשעת מעשה וברבים, וכמ"ש להדיא כמה מגדולי הדורות. ואכ"מ).

ולהעיר משו"ת רביד הזהב סמ"א ד"ה הנה אחרי. ואסמכתא לדבריו, מלקח טוב (פסיקתא זוטרתי) ר"פ דברים, ש"גערות חכם" היינו ששלמה לימד טעמי תורה. ובעירובין כא, ב, שלימד דעת את העם, דאגמרי' בסימני טעמים.

ע' 1202. וראה שיחת כ"ד טבת ה'נ"ל, אבל לא לענין ק' ברכות (ועיי"ש בסה"ש בהערה). ואכן מצינו בראשונים (יחסי תנאים ואמוראים, ירושלים תשכ"ג, ע' רסז. פי' הסידור המיוחס להראב"ן. סידור ר"ש מגרמייזא) שכ' להדיא לענין מנהגם לסיים ברכה"ת בפסוק זה, שאי"ז בגדר ברכה לגבי חשבון מאה ברכות].

קיט, יב). ועד"ז במקום דוד (דרוש ו – קיד, א). וקדמם בשיר חדש (שוראקי) ע' מ].

וראה בבא"ח ש"א וישב סט"ו לומר פסוק זה כמ"פ ביום להשלים ק' ברכות. וגם בזה לית לן בה כיון שאי"ז אדעתא דחובת ברכה ממש. וכעין אסמכתא לד"ז י"ל מד' הפמ"ג סנ"א בא"א סק"ד. ולהעיר, שכע"ז מסופר בהנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (סה"ש תש"ד ע' 117. לקו"ד ח"ד

